

Práger László¹

A magyar felzárkózás: versenyképesség, érdek- és értékrendek a XXI. század elején a globális világ és az Európai Unió terében

POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE. Az MTA Politikatudományi Bizottsága és az MTA Politikai Tudományok Intézete folyóirata. 2004. 1-2 szám. 117-138. oldal.

KORSZAKHATÁROK TALÁLKOZÁSA: JELENFELMÉRÉS, MÚLTELEMZÉS

Az Európa Unió tagság közvetlen kapujában (e tanulmány megjelenése, olvasása közben valószínűleg már az EU tagság körülményei között) a magyar közgazdasági, de talán sokkal inkább politikatudományi irodalomban egyre gyakrabban találkozunk a rendszerváltás valódi, vagy valódinak hitt, gondolt történéseiről, háttéréről közölt írásokkal.

Mindez nem véletlen. Mindenki -politikai csoport, személy, vagy ország - keresi, vagy éppen előzékenyen kijelöli (kiemelt) szerepét ebben a most már egészében pozitív jellegét nehezen megkérdőjelezhető folyamatban. A másik valószínűsíthető ok: ha a történelem és a gazdaságtörténet folyamat, a rendszerváltozás is a folyamatosság része, mégis sok szempontból korszakhatár a rendszerváltáshoz rendelt 1989/90-es év. És – bár az EU-főrikus megközelítés ideje lassan lejár, sőt az eurószkepticizmus a megalapozott kételyek mellett politikai divat is lett– a maga módján korszakhatár az Európai uniós tagság is, olyan új szakasz (mely nem kis késéssel) felveti a hol vagyunk, honnan jöttünk, merre tartunk kérdéseit.

A mostani tanulmány röviden érinti mindhárom kérdéskört. A XXI. század eleje világának és Magyarországnak tény-ismerete nélkül nehéz elhelyezni Magyarországot a világban , vagy pragmatikusabban: napi és holnapi (hosszabbtávú) jövőképet, - a kört szűkebbre zárva – gazdaságpolitikát kialakítani.

A honnan jöttünk megválaszolása azért tűnik különösen fontosnak, mert a történelmi önismeret megszerzésén kívül segít az előző kérdés megválaszolásában is. A gazdaság (és a politika) történet elmúlt öt évtizede, vagy akárcsak a rendszerváltásnak nevezett változások előtti és utáni évtized vizsgálata (összevetése) alapvető jelenbeli összefüggések felismeréséhez vezet a világpolitika (gazdaság), benne a magyar viszonyok terében.

A merre megyünk, milyen irányban haladunk kérdést maga „a világ” is egyre gyakrabban feltette magának a XX. század végén , amikor a *növekedéshez* mint kulcsszavakat és a létezés kulcs-vetületeit hozzárendeli az *egyensúlyt, a stabilitást és a biztonságot* és megjelöli a fenntartható gazdasági fejlődés fogalmát-célját. Majd továbblép: belátja, hogy a növekedés, fejlődés harmóniája nem értelmezhető a gazdaságon belül; a fenntartható fejlődés eleme a külső biológiai környezettel való és az ember belső világában megvalósuló harmónia. E kérdésfelvetések az 1989/90-től kialakuló egypólusú világ termékei , mely világ – megítélésem szerint –a 2001 szeptember 11-i terrortámadásokkal, majd az azóta erősödő, a világra nehezedő fenyegetettséggel bizonyos értelemben ismét kétpólusúvá vált.

¹ A szerző közgazdász, tanszékvezető egyetemi tanár, az MTA doktora
Az írás a megjelent cikk kézírata.

A bipoláris világban a másik legyőzése, erőből és erőben való meghaladása lett a valódi belső tartalmakat eltakaró cél, mint ahogy az emberiség történelmének is a legnagyobb veszélye a majdnem mindenkor megosztott világ megosztott hatalmi rendszeréből adódó rövidtávú „győzelem, legyőzés-célok” megkérdőjelezhetetlen ereje. Talán nem történelmi szentségtörés annak a mostani tanulmányban megelölegezett (bár más írásaiban már kifejtett) nézetnek a megfogalmazása, mely szerint a (magyar) rendszerváltás alapvető gyöngéje is visszavezethető a tagadás, finomabban fogalmazva a meghaladás céljára. Azaz – nyilvánvaló, tudatos sarkítással – a rendszerváltás (az adott történelmi helyzetben talán érthetően) mindent célnak tekintett, ami a kommunista rendszer meghaladását, „leváltását”, avval ellentéteset, mást jelentett. Mindez önmagában talán nem is lett volna súlyos elégtelenség, ha mindig megfelelő erővel párosul világos, a belső (nemzeti) célokat középpontba állító jövőkép kialakításával és megvalósításával, vagy legalábbis annak tudatos (elszánt, elkötelezett) kísérletével.

De a XX. század utolsó évtizedében az egypólusú világ legalább átmenetileg (és remélhetően soha el nem feledhetővé téve) rövid ideig felvetette a valódi célkeresés és érték meghatározás kérdését. Másképp fogalmazva a világ haladási irányának kérdését, ebből következően pedig Magyarország számára is a közös cél- és érték keresést. A globális világ, helyesebben a világ globalitása eredménye, hogy rövid ideig előtérbe kerülhetett a valódi célkeresés, felvetődhetek (sokszor éppen a globális utat megfogalmazók, végrehajtók és végrehajthatók részéről) a kételyek és a kételyekre adható válaszok. A „mainstream” mellett felvetődtek korábbi, vagy eddig nem megfogalmazott mellékutak, melyek valójában közelebb állhatnak, vagy vihetnek a világ valódi főútvonalainak megtalálásához.

Azaz a valódi cél- és érték keresésre nyugalmas fátylat borító, az egymással való harccal elfoglalt bipoláris világ megszűnte 1990-2001 között felvetette a világ csak az erőegyensúlyra, vagy erőfölényre figyelő szemléletével szembeni kételyeket.

De 1990-2001 között az is kiderült, hogy az időlegesen (és látszólag) egy pólusúvá vált világban sem feltétlenül egyvonalúak az értékek, az érték-megközelítések. Mást jelenthetnek a globális világ vezető terének, Európának, Európán belül a különböző „altereknek”, az egyes országoknak, nemzeteknek.

Az apriori elfogadott fővonal szolgásterü követése is feloldódik ebben az időszakban: megkérdőjeleződik a „követés”, a „felzárkózás” a bipoláris világhelyzetekben vitathatatlanak tűnő tartalma, megkérdőjelezhetetlenségének, vizsgálhatatlanságának önmagunkkal elhittetett mítosza is. Így válik vizsgálhatóvá és vizsgálandóvá a *felzárkózás* és vele együtt a (felzárkózáshoz szükséges) *versenyképesség tartalma*, az *érdekek* mellett a *követendő értékek* világa.

És így kanyarodunk vissza a jelenhez: európai uniós csatlakozásunkkal remélhetőleg végképp (minden politikai erő számára) lezárul az a szakasz, melynek jelentős (döntően 2000-ig tartó) részében az EU csatlakozás sokszor maga fölé növvő öncéllá vált a belső és a globális terekhez való összefüggések, a belső tartalmak vizsgálata nélkül.

Az a történelem fintora (és egyben talán – bár korántsem baráti - „segítsége”), hogy belépésünkkor vált világossá Európa számára is, hogy nincs Európai Unió globális „világtagság” nélkül, és éppen ezért az európai uniós tagság sem helyettesíti sem Magyarországot,

sem más tagország számára az „önmagához való tartozás” (a belső-nemzeti „tagság”) kohézióját és célkijelöléseit.

A HÁROM (GLOBÁLIS, EURÓPAI, NEMZETI) GAZDASÁGI-POLITIKAI TÉR VISZONYLAGOS ÖNÁLLÓSÁGA ÉS ABSZOLÚT EREJŰ ÖSSZEKAPCSOLÓDÁSA

Napjaink világáról szólva a XXI. század elején talán leggyakrabban használt jelző a politikatudományban és a közgazdasági irodalomban egyaránt a globalitás. Definíció megfogalmazása helyett inkább valamiféle képszerű megközelítést választok: valószínűleg az egy térben, keretben és körben való létezés fejezi ki a lényegét. A második világháború utáni bipoláris világban² két „belülről kívülré záró” hatalmi tér állt egymással szemben. A XX. század végén lényegében a globalitás körén belül alakultak ki „alkörök”, egymástól bizonyos mértékben eltérő erőközpontok, érdek- és értékterek.

Az elmúlt fél évtizedben a magyar gazdaságpolitika (és politika) számára mégis legalapvetőbb annak a megfogalmazása (és elfogadtatása) volt, hogy egyszerre legyen képes a számára mint lehetséges célként, de egyben keretként jelentkező erőtereket külön-külön is értelmezni, de ugyanakkor mindezeket egyetemlegesen, egészükben, kapcsolatrendszerükben felfogni.

A XXI. század fordulóján (de mondhatjuk, a rendszerváltás óta) Magyarország számára e jól tagozódó, de mégis összeolvadó hármastér: a globális világ, az Európai Unió és a belső (nemzeti) gazdasági-társadalmi létezés.³

Bármelyik elem önmagában való megközelítése, még inkább egy ilyen gazdaságpolitikai gyakorlat végzetes szélsőség, politikai abszurditás, vagy mindez a gazdaságra szűkítve: a magyar (de itt már kibővített értelmű) versenyképesség feladása.

A XXI. század elején az *autarkia* nemcsak a lemaradás biztos útvesztője, hanem e nyitott világban lényegében már értelmezhetetlen (és megvalósíthatatlan), természetellenes kategória. A globális világról való „megfeledkezés” naponkénti létünk tényeinek szinte lehetetlen

² Ma egyre inkább világossá válik, hogy e bipolaritás sokkal inkább két-részre szakadást, elkülönülést jelent a második világháborút követő időszakban, mintsem az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti valamiféle egyensúlyt. Ma világosan látszik, hogy az Egyesült Államok egyértelmű túlsúlya nem a XXI. század szüleménye, inkább a fél-évszázaddal ezelőtti a második világháborút követő „induló” helyzet visszatérése. A második világháborúban továbbgyengült a szovjet (központosított) gazdaság, a területén végbement fizikai rombolás a termelő-alapokat, a népességet tekintve is hatalmas pusztításokat okozott, míg az Egyesült Államok bár nagy áldozatokat hozva, ám a háborút lényegében teljesen területen-kívüli terepeken vívva gyors gazdasági növekedéssel, hatalmas technikai-technológiai fejlődéssel egyeduralomra tett szert. A világ bipolaritását–ma világosan látható– csupán a viszonylagos katonai (ezen belül is a nukleáris fegyverzeti) egyensúlya hozta létre és tarthatta fenn adott ideig.

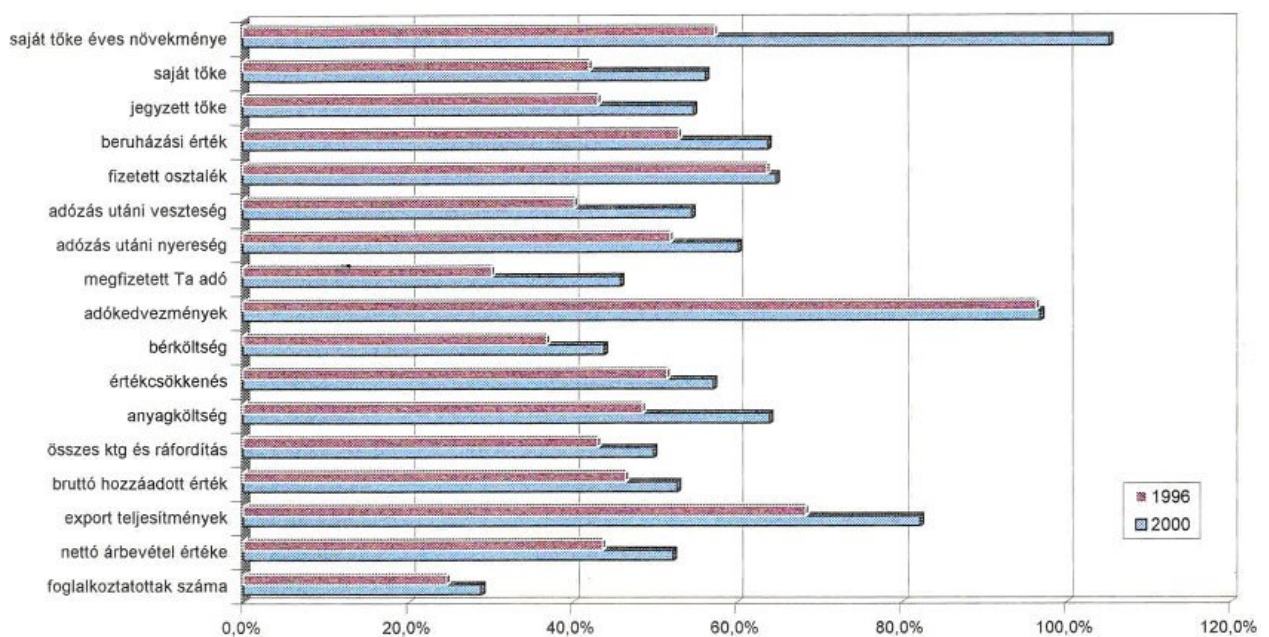
³ Práger László: A magyar nemzeti (gazdasági) fejlődés az EU csatlakozás és a globalizált világ kereteiben a XXI. század elején. Európai Tükör. 2001.6.szám.2-22. oldal. Lényegében e cikk alaptézisei és gondolatai bizonyosmértékű újrafogalmazása: Európa a jövőnk, Magyarország a hazánk (Vitairat az európai újraegyesítésről) Budapest, 2002. 3-20. oldal.

megtagadása lenne. A *globális erőter* mindenek fölötti hatalmának és „sorvezetésének” korlátok (gátak és gátlások) nélküli elfogadása valamennyi ország számára a *nemzeti lét* és érdek megfogalmazásáról való lemondás.

A nyolcvanas, majd a kilencvenes évek jelentős részét a globális erővonalak csendes, de egyértelmű térnyerése jellemezte Magyarországon, miközben a gazdasági és politikai talán akaratlan marketing már-már végletesen és végzetesen egy sajátos EU-főriába vezette az országot.

A gazdaságpolitika számára e tények tézisszerű megfogalmazása is célszerű. A globális és a belső, nemzeti tér összefüggését fejezi ki a megállapítás: a globális világ figyelmen kívül hagyása lehetetlen, mert Magyarország a globális világban él („a globális világban élünk”), de a transznacionális vállalatok, pénzintézetek magyarországi jelenléte, sőt túlsúlya az is jelenti, hogy „a globális világ bennünk él”.⁴

A külföldi társaságok részesedése a főbb gazdasági mutatókból (1996-2000)

Forrás: A külföldi tőke szerepe a hazai gazdaság új fejlődési pályára állításában (Pitti Zoltán 2001)

A kilencvenes évek közepe EU-főriájának feloldására pedig az a lassan kialakuló gazdasági és politikai gondolati út vezetett, mely felismerte, hogy maga az Európai Unió is a globális világ része, mert az Európai Unió is felismerte: nem független az Egyesült Államok vezette hatalmi, gazdasági tértől, az új világtól és az újnak (a vállalatbirodalmak, a pénzügyi hatalmi centrumok, az információs társadalom) a világától.

A globális világ jellemzője, hogy a fejlett országokban működő transznacionális vállalatok tulajdonosi és tőkekihelyezési erejükkel és lehetőségeikkel élve saját forrásaikat más országba kihelyezve kívánnak minél erősebbé és nagyobbá válni. E jelenség eredménye: a század végére minden korábbinál nagyobb lett a transznacionális anyavállalatok szerepe a

⁴ Práger László: Mi a kérdés a népszavazás után. *Heti Válasz*. 2003. május. 16. 60. oldal.

fejlett országokban és minden korábnál nagyobbra nőtt a külföldre kihelyezett (az ottani olcsóbb nyersanyag és humánforrásokat kihasználó) leányvállalatok száma.

A transznacionális anyavállalatok és a kihelyezett leányvállalatok száma régióként a 90-es évtized végén

Régió	Anyavállalatok száma	Az adott régióban működő leányvállalatok száma
Fejlett országok	48791	94269
Fejlődő országok	12518	355324
Közép- és Kelet-Európa	2150	239927
Világ összesen	63459	689520

Forrás: UNCTAD World Investment Report 2000.

A fejlett világ országai transznacionális vállalatainak, de még inkább az amerikai nagyvállalatok világméretű térhódításának ténye egyértelmű. Az EU, a globális világhoz való felzárkózási kísérletében mérőföldkőnek számító 2000 tavasz lisszaboni ülése idején, a Financial Times az akkori helyzetet jellemző 2001. január 1-i ötszáz listáján található összes amerikai vállalat piaci értékének mértéke 10866 milliárd USD, a japán vállalatoké 1786, a briteké 1637 milliárd dollár. Az összes amerikai vállalat piaci értéke az FT 500-at tekintve több mint kétszer annyi, mint az összes nem amerikaié.⁵

Miközben a XX. század végén, a XXI. század elején egyértelműen az Egyesült Államok, illetve az amerikai vállalatok uralják a globális világot, az Európai Unió egésze és tagországai elkeseredett erőfeszítést tettek egy második gazdasági és politikai erővonal kialakítására.

Ennek egyik legkonkrétabb és leghatározottabb megnyilvánulása a 2000 márciusában Lisszabonban hozott döntések, melyben az Európai Unió ambiciózus, és meglehetősen bátor célt határozott meg.⁶ A kitűzött feladat: az Egyesült Államok utolérése egy évtized alatt a versenyképesség javításával, az információs társadalom megvalósításával. Mindezzel két kérdés vetődik fel. Az egyik: az érdekek harcában mely értékek kerülnek feláldozásra, vagy erősödnek meg e megindított világversenyben? A másik: reális cél-e az Egyesült Államok beérése vagy megelőzése ilyen rövid idő alatt. És mindehhez: mi a fejlettség, egyáltalán a kevésbé vagy „jobban fejlettség” értelme és belső tartalma a XXI. század elején és a következő évtizedekben. E kérdés Magyarországnak éppannyira szól, mint az Európai Unió egészének, vagy más tagországainak.

Az Egyesült Államok vezette világhoz való mai európai felzárkózás lehetőségeit, kereteit meghatározza, hogy e világ lényege és ereje egy legalább félévszázadra visszanyúló tudatos politikai, világhatalmi építkezésre, rendkívül széles intézményi és intézmények feletti szilárd alapokra, egyben belső amerikai kohézió létrejöttére vezethető vissza.

⁵ *Financial Times. The World's Largest Companies. 2001. május 11.*

⁶ Részletesen foglalkozom e kérdéssel a „Nyitás a globalizált világ felé (az EU 2000. márciusi lisszaboni döntései után). Európai Tükör. 2000. 4. szám. 10-24. oldal.

A XXI. SZÁZAD ELEJÉRE KIALAKULT VILÁGHATALMI TÉRHEZ VEZETŐ ÚTRÓL

A világ fejlődését, stabilitását (döntően amerikai vezetés és ideológia mellett) biztosító nemzetközi szervezetek (ENSZ, Valutaalap, Világbank, GATT, OEEC, NATO) létrehozásán keresztül az Egyesült Államok már a II. világháború után, a Marshall-terv segítségével, de leginkább az amerikai vállalatok európai betelepülésével hozzákezdett az „európai integrációhoz”.⁷ Azaz –ma már talán látható – a belső európai integrálás elősegítése mellett az Egyesült Államok az „országvilágok” terében, majd döntően a hetvenes évektől kezdve a „vállalatvilág” létrehozásával, felerősítésével maga is integrálódott az európai térhez és az európai teret is saját (készülődő globális) világa részévé tette.

Az Európai Unió az Amerikai Egyesült Államok irányába tett megkésett közeledését, pontosabban a vele való gazdasági verseny elkerülhetetlenségének megfogalmazását egyrészt gazdasági (és vele párhuzamosan politikai) versenyképessége megőrzése, vagy fokozása, az USA-tól való végleges leszakadás megelőzése érdekében tette. Emellett felismerte, hogy európai értékeit megtartani – bár igen kockázatos – csak akkor tudja, ha ő maga is belép a globális világba és annak részévé lesz. Mindez nem csupán valamiféle elméleti, filozófiai felismerés volt: az Európai Unióban, az országokon belül a transznacionális vállalatok képében már évtizedek óta jelen van és meghatározó (az erőterek minden szegmensében a gazdaságban, a pénzügyekben, a kultúrában, az ideológiában) a globális erő, ha jelenlétének mértéke, megítélése és tartalma eltérő is.

Minden bizonnyal elősegítette az Európai Unió a globális világ felé való nyitását hozott döntését az a tény, hogy a globalizált világ maga is változott. Mindennek oka többféle lehet. Egy megközelítés szerint mindezt csupán már elfoglalt pozícióinak tudatában tette. Elfogadható az a nézet miszerint erre éppen a struktúrák megtartása érdekében szánta rá magát. A tény: a globális világ meghirdetett filozófiája megváltozott. A törvényszerűen az erősebbet tovább erősítő szabadság, a liberalizáció, a korlátlan verseny hirdetését követően elméletben (és talán gyakorlatban is) új dimenziókat fogalmazott meg. Meghirdetett olyan, az emberi léthez közelebb álló célokat, mint *az ember külső környezetének védelme, vagy a szegények és a gazdagok világa közötti eltérések csökkentése*, amely már a globalizált világ számára is elviselhetetlen (vagy vállalhatatlan)mértékűvé vált.

Egy évtizede a globális világ talán legharcosabb és legélesebb kritikusa az a Világbank lett, amely a globális világ létrejöttéhez és megerősödéséhez maga is nagymértékben hozzájárult. A kritikában maga Soros György is kiemelt szerepet vállalt. Így fogalmaz: “A globalizáció akadályozza abban az államokat, hogy visszaéljenek hatalmukkal, és a szabadság olyan fokát nyújtja, amelyet egyetlen állam sem tud. Ámde árnyoldala is van a globalizációnak: a pénzügyi piacok labilisak, a szabad verseny országokon belül és az egyes országok között újabb és újabb egyenlőtlenségeket szül, elmélyíti a meglévőket. A kollektív értékeket – a béke megőrzésétől kezdve az emberi jogokon át a környezetvédelemig – kurtán elintézi. Ha élvezni akarjuk a globalizáció előnyeit, foglalkoznunk kell gyarlóságaival is, még hozzá nemzetközi szinten.”⁸

⁷ Részletesen: Práger L. (2001)

⁸ Soros György: A vesztesek reményei, Népszabadság, 2000. július 15.

Az ideológiaváltozás egyik legjelentősebb tere a szegénység definíciójának és belső tartalmának módosulása. Korábban a szegénység fogalma döntően az alacsonyabb fogyasztáshoz kapcsolódott. A globális ideológia ma a kritériumok közé sorolja a politikai és a gazdasági hatalomból való részesedés vagy kiszorulás, a kiszolgáltatottság, a társadalmi sebezhetőség kérdését is. Vagyis a XXI. század elején a globális erőter képviselői adott szegmensekben – legalábbis deklarációkban – egy olyan, részükről új világgépet fogalmaznak meg, amely már közelebb áll az európai, az Európát alkotó egyes nemzetek értékrendjéhez.

Mindezekből legalább két következtetés is levonható. Egyrészt biztosan látszik, hogy nem lehetséges sem a világnak, sem a világban Magyarországnak elkerülni az értékrendekről való (az adott erőterekben korlátozott szabadságú) döntést, vagy legalábbis gondolkodást.

A másik legalább ennyire alapvető. Nincs mód, nincs lehetőség az értékrendek nélküli érdekrendszerekről való döntésre. Azaz minden érdekrendszer-tagsághoz hozzárendelődik egy (nem tiszta formájú, de kitapintható) értékrend melletti elkötelezettség és fordítva: minden értékrend csakis egy érdekrendszeren belül valósítható meg, találhatja meg a helyét, megvalósulásának, vagy realisabban rész-megvalósulásának pragmatikus színterét.

A globalizált világban való „jelenlét”, az önálló nemzeti út keretei, az európai kötődés összefüggései mai feldolgozásához, befogadásához, majd a társadalmi és a gazdaságpolitikába való beépítéséhez a mához vezető történelmi út ismerete és elismerése⁹ is szükséges, mert a XXI. század eleji magyarországi politikai és gazdasági (hatalmi) szerkezet magában hordozza e történéseket: annak eredménye.

LESZAKÍTÁSUNK, LESZAKADÁSUNK ÉS VISSZATÉRÉSI KÍSÉRLETEINK A FEJLETT (EURÓPAI) VILÁGBA

Magyarországot a második világháborút követően „megkérdezése nélkül”, a világban mesterséges határokat szabva és felállítva a szovjet érdekszféra részévé tették, kiszakították a fejlett világból, vagy legalábbis évtizedekre megfosztották a tényleges visszaintegrálódás lehetőségétől.¹⁰

Még sokáig, vagy inkább örökké megválaszolhatatlan kérdés, hogy a bipoláris világ létrejöttében, ezen belül Európa kettészakításában valójában milyen erők milyen szerepvállalásai mekkora hányadot, képviseltek. Különösen érdekes a két szuperhatalom, az

⁹ Práger László: A nyolcvanas évek kiterjesztett nyitottság elmélete és napjaink magyarországi reálfolyamatai. Közgazdasági Szemle. 1998.november, valamint Práger (2001), A világ(gazdaság) és Magyarország a XXI. század elején. Unió Kiadó. Budapest. 2003. (355 oldal).

¹⁰ A még ma is gyakori, a „Németország utolsó csatlósa” megfogalmazásból való levezetés túlságosan felszínes megállapítás. A történelmi, geopolitikai helyzet elemzése helyett most csak a második világháborút követően azonos (szovjet) hatalmi rendszerbe besorolt, a második világháború során Magyarországgal teljesen ellentétes, különböző szerepet játszó, helyet betöltő Lengyelország példáját említem.

Egyesült Államok és a Szovjetunió deklarált, vagy felszín alatt maradt érdekeinek, cselekvéseinek (vagy éppen cselekvéshiányának) vizsgálata a következőkben még tárgyalásra kerülő magyar történelmi pontok, - vagy ahogy nevezem - visszatérési (reintegrálódási) kísérleteink, így az 1956-os forradalom, az 1968-ban meghirdetett új gazdasági mechanizmus, vagy a rendszerváltással már közvetlenül összekapcsolódó nyolcvanas évek idején.

A lényeg, amelynek ismerete aktuális felzárkózási politikánk, annak kereteinek kialakításában is fontos lehet: a fejlett (európai) világtól nem az európai integrációból, különösen nem annak későbbi szakaszáról való kimaradásunkból, hanem a fejlett "világ-tagságunk" elvesztéséből vezethető le.¹¹

Ez ma azért fontos, mert a visszaintegrálódás sem egyszerűen valamiféle EU harmonizáció. (Az erre való leszűkítés a kilencvenes évek döntő részén végigvonul. De nemcsak földrajzi értelemben történt meg a leszűkítés, hanem a cselekvés szerkezetét, terepét nézve is. A reálszférához való tényleges harmonizáció kérdésének elhanyagolása, a jogi, szabályzási körre leszűkített harmonizálási hajsza elsőbbsége, ma már nehezen felfogható, sőt alig értelmezhető).¹²

A felzárkózás – ahogy azt mostani írásom korábbi részében már bemutattam – a XXI. század eleji világ egészéhez történik, azaz sokkal inkább mátrix-szerű, struktúrákban végbemenő mintsem vonal jellegű : része az említett három hatalmi tér (globális, európai, nemzeti) viszonya; vagy egy másik összefüggés szerint a gazdasági és a gazdaságon túli érdek és értékrend-szerkezet.

Amire a korábbiakban utaltam: végletes és csaknem végleges leszakadásunkat (amelyet egy gyors felzárkózási szakasszal éppen a következő évtizedben, évtizedekben kell pótolni) nem az EU-tól való elszakadás, az EU (EGK, EK) tagság hiánya, hanem a fejlett nyugati világtól való négy évtizedes elszakadásunk-elszakításunk okozta.

De az ebből következő végső lényeg: a belső (nemzeti) gazdasági (és azon túli) fejlődés vonalának nemkívánatos iránya, alacsony üteme és szerkezetének torzulásai okozták közvetlenül a lemaradást, mely nem egyszerűen a világ egészében, vagy az európai térben (ezen belül az Európai Unióban) való leszakadást jelentik, vagy jelentették, hanem „sajátmagunkon belüli” fejlődésünk korlátait.

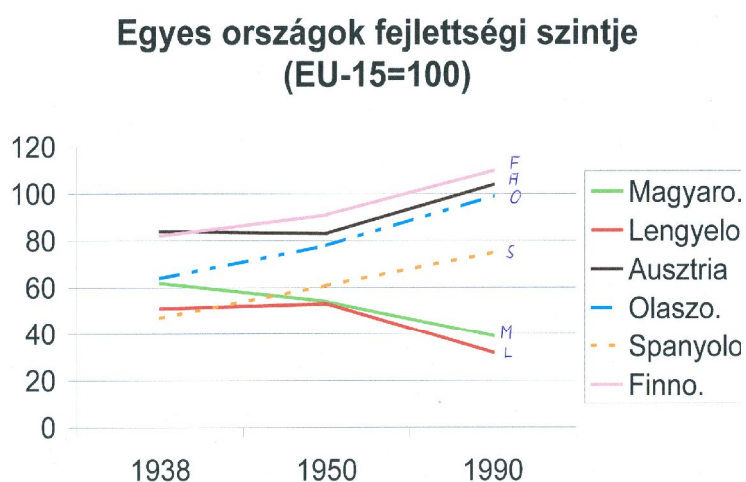
A fejlett világtól való leszakadásunk tényét, idejét, azaz a törésvonalat az összegyűjtött és ábrán is megjelenített statisztikai számok egyértelműen bizonyítják.

¹¹ Az természetesen nemcsak történelmi, hanem egyszerűen logikai összefüggés, hogy az EGK (majd EK, EU) tagság természetesen „önmagában” is a fejlett világban való tagságunkat, a visszaintegrálódást jelentette volna. Ez az összefüggés a szövegben leírt állítás tartalmát-tényét nem befolyásolja.

¹² Ez az állítás ma szinte az abszurd, vagy a logikai tévedés kategóriájába sorolható. Nyilván a szabályozások, a jog harmonizációja nem képzelhető el a mögöttes, de ténylegesen a reálszférában végbemenő -és végrehajtandó – harmonizáció nélkül. Mégis konkrét gazdaságtörténeti tények ismeretében állítható a két vonal hosszantartó elszakadása. Lényegében csak 1998, a csatlakozási tárgyalások megkezdése után kezdődött el a jogharmonizáció következtében szükséges reál-harmonizáció összefüggéseinek konkrét vizsgálata, a harmonizációhoz szükséges magyar költségvetési források és uniós támogatások mértékének, végső soron a harmonizáció költségének –majd későbbi hozamának – felmérése és számszerűsítése. Erre egyébként saját „felvilágosulásunk” mellett az EU csatlakozási mechanizmusa, az ahhoz „kötelezően” kialakítandó nemzeti programok és tervek is elvezettek volna.

A vizsgált hat országból négy: Finnország, Ausztria, Olaszország és Spanyolország a második világháború után a „nyugati világ része lett; Lengyelország és Magyarország a szovjet birodalmi rendszer kereteibe került. A két különböző hatalmi rendszerbe sorolódott országok az EU 15-ök átlagához viszonyított egy főre jutó GDP-jének vonala 1950 táján kettészakadt: az egyik oldal gyors fejlődésével szemben a másik térben a leszakadás megkezdődött, majd „törés nélkül” folytatódott.

Mindezt az alakja után „tölcsér grafikonnak” is elnevezhető ábra rendkívül szemléletesen mutatja:

Egy fél évszázados ugrással a mához (az összegyűjtött statisztikai számokat illetően a XX. és a XXI. század fordulójához) érve a leszűkített fejlettségi mutatók körén túllépve értékelhető képet ad a Magyarország és Ausztria gazdasági, szociális helyzetéről hat szegmensben keresztül bemutatott tény-kép:

Ausztria és Magyarország teljesítménye a XX. század végén néhány alapvető gazdasági és szociális területen

	GDP	GDP/fő	Külkereskedelem	Átlagbér	Lakásépítés	Átlagos-életkor
Magyarország	50 ill. 100	4787 ill. 10.870	30	76.000	20-22	66,3
Ausztria	210	25.735	63	450.000	58	74,3

Megjegyzések: GDP: milliárd USD, árfolyamon és vásárlóerő paritáson. GDP/fő: USD. Külkereskedelem: export, milliárd USD. Átlagbér: fizikai dolgozók Ft/hó. Lakásépítés: 1997-99 között éves átlagban, ezerben. Átlagéletkor: férfi, év.

A bemutatott két, egymástól öt évtized távolába lévő időpont között Magyarország megkísérelte a fejlett világhoz való újracsatlakozását, abba való visszatérését megvalósítani.

E visszatérési szakaszok közül eddigi írásaiban egymásmellé rendelve történelmi pontként kiemeltem az 1956-os forradalmat, a hatvanas évek végi (a prágai tavasz leverése után időlegesen visszaszorított) új gazdasági mechanizmus megtervezését és bevezetését, a nyolcvanas évek nyitottság elméletét és gyakorlatát, majd a rendszerváltást.

E kísérletekben esetenként keverednek, együtt élnek a tagadásra, a meglévő megváltoztatására vonatkozó törekvések és a teremtő célokat is megfogalmazó jövőképek.

Így például az 1968-as új gazdasági mechanizmus vonalában (már csak a történelmi előzmények keserű tapasztalatait és a prágai tavasz talán már sejtető leverését is pragmatikusan számba véve) a KGST-hez, a Varsói Szerződéshez való hűséget rendkívül erőteljesen hangsúlyozva jól körülhatárolható gazdasági, gazdaságpolitikai, strukturális célok fogalmazódtak meg. Nem véletlen, hogy e pragmatizmus túlélte az időleges visszaszorítást és talán a legnagyobb helyzeti előnyt adta két évtizedig Magyarországnak a szintén a világ keleti felébe kényszerített vetélytársaival szemben. Az új mechanizmus maga nem volt rendszerváltó, de a rendszerváltás fontos eleme-ereje lett.

Az 1956-os forradalom teljes politikai-gazdasági fordulatot akart megvalósítani. Szeme előtt a szovjet rendszer és rendszer tagság elvetése, leküzdése volt. Ebben rokon az 1956-os forradalommal az 1989-90-es rendszerváltás is.

Külön új kutatásokra váró terület és kor a nyolcvanas évek időszaka, amely a legközvetlenebbül kapcsolódik a rendszerváltáshoz, és annak alapszerkezetét kialakítva a mához.

A RENDSZERVÁLTÁS STRUKTÚRÁJÁNAK KIALAKULÁSA A NYOLCVANAS ÉVEKBEN: A SZOVJET ERŐTÉR GYENGÜLÉSE, A GLOBÁLIS ERŐVONALAK FOKOZÓDÓ TÉRNYERÉSE

Nemcsak a világ, hanem a magunk XXI. század eleji hatalmi, politikai, gazdasági, tulajdonlási struktúrájának kezdete a nyolcvanas évekre vezethető vissza. Emellett azonban nyilván felületes megállapítás lenne, hogy a rendszerváltás első évtizede csupán a nyolcvanas évek eltervezett törekvéseiből a XXI. század eleje létrejött valóságához vezető átmeneti időszak lett volna.

Az évtized egészére négy hatalmi tér magyarországi jelenléte és küzdelme, e küzdelem eredményeképpen súlyváltozása (felerősödése, vagy éppen eltűnése, elhalványulása) rögzíthető.

Ezek a terek:

- a.) A *szovjet* hatalmi tér a szovjet politika, a katonai erő (Varsói Szerződés) és a gazdasági jelenlét (a KGST) külső szervezetrendszerében, de több mint három évtized történetével egyúttal beépülve a belső politikai-gazdasági rendszerbe
- b.) Az *Egyesült Államok* vezette (egyre inkább globalizálódó) *világtér* megjelenése és erősödése
- c.) Az *európai* tér (megkésett) jelentkezése
- d.) A *belső* erőter, melynek épp az a jellemzője, hogy részben a felsorolt három külső erőter hatása, részben saját belső szerveződése és átszerveződése következtében egyre inkább strukturálódik (konzervatív és reform kommunisták, ellenzékiek stb.), egymásnak feszül, majd a döntő

történelmi léptékeket tekintve a rendszerváltás idejére a látszólagos feszültségnövekedés ellenére pragmatikusan inkább egymáshoz közeledik, hogy később egy más struktúrában az újbóli hatalmi harc éleződésének új szakaszába lépjen.¹³

E változásoknak mindenesetre érdekes az időbeli megjelenése, „lefutása”:

- A szovjet erőtér hatalmát, a világpolitikai felosztásban megszerzett helyét 1945-től, illetve 1949-től látszólag a nyolcvanas évek végéig szilárdan uralta. Az évtized történéseinek mélyebb áttekintése azonban a szovjet tér fokozatos kiszorulását, a globális hatalmi vonal egyre erőteljesebb tényerését mutatja.
- Az amerikai erőtér először elsődlegesen a döntően általa irányított *nemzetközi szervezeteken keresztül* „jelentette be térigényét, a változásokban elfoglalandó majdani helyét. Magyarország 1973-ban a GATT tagja lett, de a közvetlen gazdaságpolitikai, gazdaságideológiai kapcsolódást a Nemzetközi Valutaalapba, valamint a Világbankba való belépésünk jelentette. (1982). Ez olyan, a mai napig ható új politikai, hatalomszerveződési, gazdasági, pénzügyi erő megjelenését jelentette, mely mindemellett rendkívül erős ideológiával, értékrenddel és külső érdekkörkapcsolatokkal rendelkezett.¹⁴ A Nemzetközi Valutaalap és a Világbank nemcsak a nyolcvanas években vált mind erősebben a magyar gazdaságpolitika (végső soron a politikai fordulat) meghatározó tényezőjévé, hanem az maradt a rendszerváltás utáni első kormány idején, a rendszerváltás első évtizedében.
- Legkésőbbben a nemzetközi terek közül az *európai* vonal jelentkezett intézményi formában, bár a külkereskedelemben és a kétoldalú kapcsolatokban bizonyos relatív erősödést láthatunk már a nyolcvanas évek folyamán. A Közös Piacca a kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatfelvételre csupán 1988 őszén kerül sor, ám kétségtelenül ezt kevésbé publikus tárgyalások sora előzte meg.

A lényeg: Magyarországon már a nyolcvanas évek elején megjelent és egyre erősödött a gazdaságban, a pénzügyekben, a szellemi műhelyek kialakításában, a szabályzásban, a jogalkotásban, majd összegezve a gazdaságpolitika és társadalom egészében is a globális tér.

(A nyolcvanas évek megértése, vagy legalább is részbeni áttekintése egy könyv terjedelme. De ezekből a készülő gyűjtésekből rendkívül jellemző és fontos 1982, amely legfőbb magyar (és nemzetközi) eseményeit a bemutatott és kialakított erőtércsoportokba sorolva külön táblázatban adom.)

¹³ A rendszerátalakulás általános, elméleti, de konkrét magyarországi kérdéseit, különösen a régi elit hatalomátmentését részletesen bemutatja Fricz Tamás: Régi elit az új demokráciában Magyarországon. c. cikkében. Politikatudományi Szemle. 2003. 4. szám.87-107.o.

¹⁴ Az is nyilvánvaló, ha a két belépésre 1982-ben került sor, akkor a kapcsolatok valamilyen szintje és formája –a magyar párt és kormány és a Szovjetunió tudtával már évtizede, de legalábbis évek óta létezett.

A különböző erők jelenléte Magyarországon, és Magyarország kapcsolatrendszerében 1982-ben					
a szovjet erőter (KGST, Varsói Szerződés)	az Egyesült Államok erőtere	Európa és az Európai Közösség	a belső tér (hatalom, ellenzék)		
			gazdaság	Kultúra, politika, ideológia, egyéb	nemzetközi kapcsolatok
Jún. 2.- Honecker az NDK pártfőtitkára Budapesten tárgyal	Márc. 30. Szabó István Mephisto c. filmje Oscar díjat nyer Hollywoodban	Ápr. 6. A hegyeshalmi közúti határátkelő átadása	Jan. 1. Megkezdik működésüket a magántaxik	Jan. 1. Elehetővé teszik egy évben egyszer a külföldi (nyugati) utazás.	Febr. 1-3. Arafat palesztin elnök Budapesten tárgyal
Jún. 8.- A KGST 36. ülészaka Budapesten	Május 1-12. Marjai József miniszterelnök-helyettest Washingtonban fogadja Reagan amerikai elnök	Ápr. 26.- Kádár János az NSZK-ban tárgyal	Márc. 29. - "Magyarország Hamburgban" rendezvény	Márc. 12. Az idegennyelv-tudás anyagi elismerése	Márc. 24. Poggi pápai nuncius Budapesten tárgyal
Jún. 18. Az izraeli agresszió magyar elítélése	Május 6. Magyarországot felveszik a Nemzetközi Valuta Alapba (IMF)	Május 26. Makk Károly filmje Cannes-ban díjat nyer.	Ápr. 6. A hegyeshalmi közúti határátkelő átadása	Márc. 30. Szabó István Mephisto c. filmje Oscar díjat nyer	Ápr. 20. - Magyar-román történetész találkozó
A Közös Piac felfüggeszti kereskedelmi kapcsolatait a Szovjetunióval	Május 31. Puja Frigyes külügyminiszter Kanadában tárgyal	Szept. 28. Lázár György miniszterelnök Ausztriában tárgyal	Ápr. 7. Az MSZMP KB ülése: lakásépités, -gazdálkodás	Ápr. 10. Római katolikus főpapak kinevezése	Ápr. 26.- Kádár János az NSZK-ban tárgyal
Nov. 13.- Kádár János, az MSZMP első titkára Moszkvában tárgyal	Júl. 4.- Nixon volt amerikai elnök Budapesten tárgyal	A Közös Piac felfüggeszti kereskedelmi kapcsolatait a Szovjetunióval	Ápr. 15. 25%-os áramdíj emelés	Ápr. 24.- A Nemzetközi Auschwitz Bizottság ülése Budapesten	Május 1-12. Marjai József miniszterelnök-helyettest Washingtonban fogadja Reagan amerikai elnök
	Júl. 7.- Magyarországot felveszik a Világbankba (IBRD)		Május 6. Magyarországot felveszik a Nemzetközi Valuta Alapba (IMF)	Május 26. Makk Károly filmje, Cannes-ban díjat nyer.	Május 31. Puja Frigyes külügyminiszter Kanadában tárgyal
	Szept. 4- Magyar-amerikai filozófiai tanácskozás Budapesten		Jún. 23. MSZMP KB ülés: a gazdaság problémái	Jún. 18. Az izraeli agresszió magyar elítélése	Június 2.- Honecker az NDK pártfőtitkára Budapesten tárgyal
			Júl. 7.- Magyarországot felveszik a Világbankba (IBRD)	Június Személyli változások a kormányban és pártvezetésben	Jún. 8.- A KGST 36. ülészaka Budapesten
			Aug. 9. Élelmiszer áremelések	Aug. 25. Nemzeti történelmi emlékhely avatása Vesztfómágon	Júl. 4.- Nixon volt amerikai elnök Budapesten tárgyal
			Aug. 16. Nemzetközi Gazdaságtörténelmi Kongresszus Budapesten	Szept. 2. Független békemozgalom alakul	Szept. 4- Magyar-amerikai filozófiai anácskozás Budapesten
			Nov. 11. Az MSZMP KB ülése: a választási rendszer továbbfejlesztése	Nov. 6- erdélyi magyar értelemiségiek letartóztatása	Szept. 28. Lázár György miniszterelnök Ausztriában tárgyal
			Nov. 25. MT határozat: a vállalati irányítás fejlesztése (felügyelő bizottságok, igazgatótanácsok működése)	Nov. 10. Duray Miklós magyar kisebbségi vezető letartóztatása Pozsonyban	Nov. 13.- Kádár János, az MSZMP első titkára Moszkvában tárgyal
			Nov. 26.- Lehetővé válik a kötvények kibocsátása	Nov. 11. Az MSZMP KB ülése: a választási rendszer továbbfejlesztése	Dec. 15.- Puja Frigyes külügyminisztert Rómában fogadja a pápa
			Dec. 1. MSZMP KB ülés: az éves gazdasági terv teljesítésének elmaradása a célkitűzésektől	Dec. 14. Házkutatások budapesti ellenzékiek lakásaiban.	Dec. 18. Kádár János, az MSZMP első titkára Moszkvába utazik az SZU meglakulása 60. évfordulójára

A nemzetközi intézmények után az évtized második felétől e globális tér képviseletében az amerikai (kanadai) pénzügyi, befektetői (sokkal kevésbé üzleti, vállalati) szféra Magyarországhoz (korábbi állampolgárságuk, családi, üzleti kapcsolataik stb.) kötődő képviselői jelentek meg. (Sokszor 1956-os múltjukkal üzleti közeledéseket érzelmi vonalakkal is gazdagították a nyilvánvalóan e világot képviselő emigráns magyar, már nyugaton is kötődési és kapcsolatrendszerükben meghatározó, befutott pénzemberek, befektetők.¹⁵

A mai kor számára a jövőt kutatva az a fontos kérdés, hogy *a tagadás után, a visszatartó struktúrák lebontása mellett*, vagy akár egy rendkívül fontos történelmi fordulatként kezelt cél (ilyen például az EU csatlakozás) elérése eufórikus, egyértelműen „követő”, a célt vizsgálat nélkül másoló, ahhoz harmonizáló szakaszában, vagy legalábbis azt követően milyen mélységben és milyen időbeli lefutásban tudja saját célrendszerét is megfogalmazni és megvalósítani egy ország, nemzet, vagy a területet szűkítve a gazdaság.

Másként fogalmazva: ma az a kérdés, hogy a keretekbe kényszerítő, visszahúzó struktúrák lebontása után a példaként választott új struktúra elfogadása-követése közben létrejön-e egy önálló belső-nemzeti jövőkép?

Mindehhez lezárásként e tanulmányban csupán két megjegyzés. Egyrészt a magunk az első fázisban talán inkább tagadó ill. követő jellegű rendszerváltása nem jelentette, hogy a minket körülvevő világ (és hatalmi terek) ne cél-jellegűen közelítsék meg és segítsék elő a magyar

¹⁵ Részletesebben írok minderről a XXI. század pályázata keretében elkészült „A magyar nemzeti fejlődés útja” c. munkám ”A rendszerváltásig és az azt követően bejárt megszakított és folyamatos nemzeti és nemzetközi pályák” c. részében. Kézirat. Budapest. 2004. Emellett konkrét történelmi tények, dokumentumok: Práger László: A vén Európa és a nemzeti fejlődés. Heti Válasz. 2004. március. 5.

rendszerültást. (Mindez különösen érdekessé teszi a nyolcvanas évek történeti vizsgálatát, elemzését, a Magyarországon jelenlévő és megjelenő szovjet, globális, majd nem kis késéssel jelentkező európai terek harcát és a belső-nemzeti vonal erejét, vagy erőtlenségét, megosztottságát, megosztását, egymásra találását, vagy a jövőbeli kapcsolódási pontokat keresve helyezkedő széthúzását).

A másik: végbemegy-e az EU 15-ök között egy közeledés, felzárkózás, valamint: a bruttó számok mögött milyen strukturális közeledések figyelhetők meg, vagy éppen ellenkezőleg a történelmileg kialakult struktúrák ereje jelenti a felzárkózás alapját? De a végső megválaszolendő kérdés: miként folytatódott ill. folytatódhat most már az Európai Unió tagsága mellett, egy erős harmonizálódási szakasz után, a magyar belső piac nemzetköziesedését követően a megfelelő belső-nemzeti érdek-pozicionálás a belső létezési terepen és a külső kapcsolatrendszerben?

A SAJÁT NEMZETI JÖVŐKÉP KIALAKÍTÁSÁNAK FELELŐSSÉGE, VAGY A KÖVETÉS –SODRÓDÁS LÁTSZÓLAGOS BIZTONSÁGA

Szóltunk már róla: a kétpólusú történelmi időszakokban nagy a veszély, hogy a valóságos tartalmak vizsgálata nélkül a másik meghaladása, legyőzése legyen az önmagában lévő végső cél.

Az egyik rendszerből a másikba való átmenetel vágya (főképp, ha az áttérés küzdelmet is jelent) is hozhat hasonló veszélyeket. Ugyancsak láttuk, hogy az átmeneti korokban a tagadás, a korábbi elvetése ideig-óráig a felszínen helyettesítheti a valódi célkijelölést. A rendszerváltást követő évtizedet sok vonatkozásban e kritika illetheti.

A tanulmány (mostani) befejezéseként, de valójában újabb kutatásokra, állásfoglalásokra ösztönözve a következőkben még (esettanulmányszerűen) két vonatkozást vizsgálunk meg.

Egyrészt egy konkrét történésen keresztül a követő jellegű fölzárkózást elemezzük. A kérdés mögött elrejtve a versenyképesség tartalmának értelmezése is meghúzódik.

A Financial Times 2001-ben a tudásalapú iparágak helyzete alapján versenyképességi sorrendet állított fel a világ országai között.¹⁶

Magyarország többek között Kanadát, Belgiumot, Németországot, Nagy-Britanniát megelőzve a hatodik helyre került.

Mindezek után a versenyképességi sorrend:

¹⁶ Részletesen foglalkozom e témával az NKFP „Társadalmi tudat, értékrendszer, magatartáskultúra Magyarországon” c. kutatási irány a konvergencia kérdésével foglalkozó kutatási tanulmányában. Práger László: Konvergencia-divergencia, leszakadás-felzárkózás. Budapest, 2004. Kézirat.

**A Financial Times ország-rangsora a tudásalapú iparágak helyzete alapján (2001)
(az első tizenöt helyezett)¹⁷**

Rangsor	Ország	Pont
1	Svájc	52
2	Svédország	44
3	Egyesült Államok	40
4	Írország	38
5	Hollandia	33
6	Magyarország	31
7-8	Belgium	29
7-8	Kanada	29
9	Egyesült Királyság	28
10-11	Finnország	27
10-11	Dél-Korea	27
12	Németország	26
13	Japán	20
14	Ausztrália	19
15	Luxemburg	16

A sorrend egyszerre érdekes és kétséges. A mindenkori gazdaságpolitika és politika kettőt tehet a természetszerűen saját jó helyezését kedvezően fogadja, vagy – ami ritkább - elemzi a tartalmat.

A versenyképességi besorolás ismertetése nyomban feloldja a kétségeket. A tíz szempont:

- az adott ország részaránya a teljes tudás alapú ipari kibocsátásból
- az adott ország részaránya a tudás alapú szolgáltatásokból
- szabadalmak száma különböző termékcsaládokban
- a munkatermelékenység aktuális növekedése
- az ország „tudásba való beruházása”
(software, K+F, oktatás)
- az információs technikára való költés nagysága
- a kockázati tőke befektetések nagysága
- a külföldi vállalatok súlya a teljes termelésben
- a külföldi vállalatok súlya a szolgáltatásokban
- a külföldi hallgatók aránya a teljes felsőoktatási létszámban

¹⁷ A Financial Times módszere a következő volt: (1) kiválasztotta a megítélése szerint legrelevánsabb 10 mutatót az OECD százas nagyságrendű csoportjából (2) az OECD számításait nem változtatva az egyes kategóriákban rangsorolta az országokat (3) az első tíz helyezettet pontozta egyszerűen egytől tízes értékeket használva (4) az egyes országokra kapott értékeket összeadta és nagyságrend szerint rangsorolta az országokat

E versenyképességi rangsor belső tartalmáról kiderül, hogy egy-egy ország fejlődésének „jószágát”, vagy elmaradását adott, nagyon jól behatárolható hatalmi-„tér szempontból” fogalmazza meg. Azaz kiemelten értékeli a nyitottságot, a globális tőke és vállalatvilág számára való behatolhatóságot, miközben az adott ország a (globális) világban elfoglalt, vagy lehetséges helyéről, ha úgy tetszik versenyképességéről kétségtelenül perdöntő ítéletet, képet ad. Mostani tanulmányunkban nem is kívánjuk tovább elemezni a konkrét versenyképességi képletet. A lényeg: a versenyképesség adott célrendszerhez való közelítésben, közelítési szándékban értelmezhető csak.

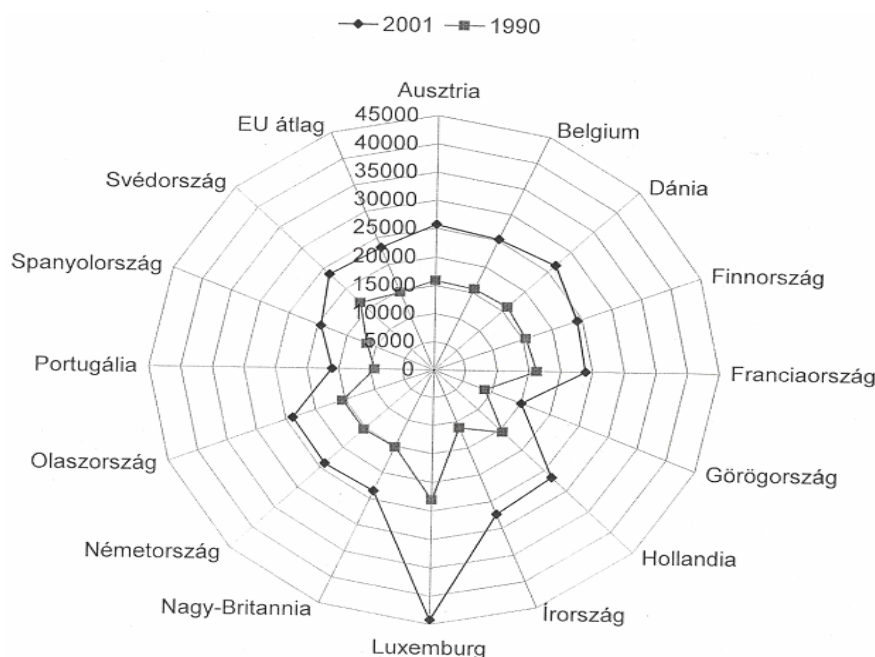
A másik tény: a „világ-terekhez” való felzárkózások (nemzeti) célját, célmeghatározását egyszerre kell vizsgálnia, „jóváhagynia” a hatalmi terek realitása elfogadásának, a gazdasági és politikai pragmatizmusnak és a saját, elérhető, reális, ha úgy tetszik szintén némileg pragmatikus (nemzeti) célok megfogalmazása szükségességének.

Mindez igaz a globális világban való leghatékonyabb (nemzeti) elhelyezkedés kijelölésére, vagy szűkebb keretben, az Európai Unió teréhez való harmonizálódás útjának megfogalmazásában.

Az utóbbihoz – zárszóként – egy rövid elemzés arról, hogy miképpen „harmonizálódtak”, (amennyiben harmonizálódnak) az EU 15-ök egymáshoz, mekkora erővel megy végbe, vagy marad el a bruttó, mennyiségi értelemben vett (döntően a GDP-ben mért) felzárkózás, közeledés, „egységesülés” az EU 15-ök terében.

Mindennek kimutatására egy ún. „pókháló-diagrammot” szerkesztettem, amelyen rendkívül képszerűen követhető az EU 15-ök gazdasági fejlettségének alakulása a legutóbbi évtizedben az egy főre jutó GDP mérőszámán keresztül.¹⁸

Az EU tizenötök fejlettségének alakulása (GDP/fő, 1990, 2001)

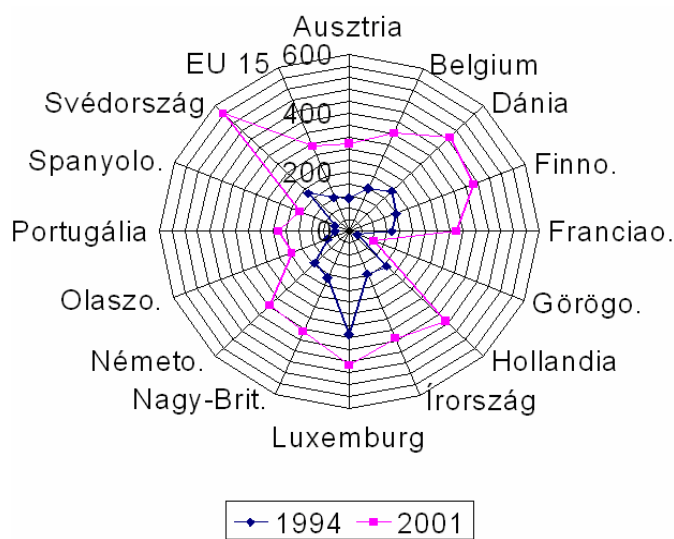

¹⁸ A részletes leírás, elemzés megtalálható a már idézett NKFP publikációban .

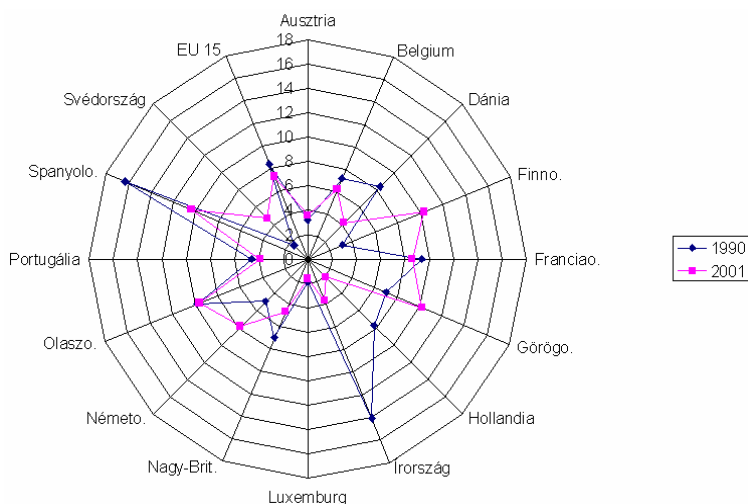
Az egymást párhuzamosan követő 1990-es és 2001-es vonal az integráció keretében (a támogatások ellenére) egészében hasonló növekedési pályák létrejöttét, a bruttó különbségek megmaradását mutatja. Mindemellett valamilyen pótlólagos belső összetartó erő megléte nélkül, nehezen lenne magyarázható az EU tagországok kohéziója, vagy éppen az egyes országok belső rendje, egyensúlya, ereje.

Mindehhez további két diagrammot készítettünk el az elmúlt évtized változásainak és a jelenlegi különbségek bemutatására. Az egyik az információs társadalom helyzetét (egy főre jutó számítógépek az EU 15-ök országaiban), a másik a társadalmi, szociális helyzetet tükrözi a munkanélküliek aránya alakulásának és változásának bemutatásával.

Személyi számítógépek az EU 15-ök tagországaiban, 1994-2001, ezer lakosra

A munkanélküliek aránya (EU 15-ök %) 1990-ben és 2001-ben.

A diagrammok konklúziója: az EU 15-ök tagországaiiban nem az egymáshoz való (bruttó számokban megmutatkozó) közeledés, még kevésbé a belső gazdasági-társadalmi struktúrák valamiféle átlagban való feloldódása volt a jellemző.

Éppen ellenkezőleg: az egyes országok számára a történelmi múltjukban kialakult belső struktúrák ereje biztosítja azt a belső gazdasági és társadalmi kohéziót, amely versenyképessé teszi őket az Európai Unióban és a globalizált világban.

Valószínűleg mindez Magyarország felzárkózására, harmonizációjára, saját belső erőterének növelésére is példa. Amely erőter tartalmát, fejlődését a globális világ egésze, az Európai Unió adta keretek korlátozó és erősítő közegében kell megfogalmazni.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Agenda 2000, For a stronger and wilder Europe. Brussels, European Commission
2. Ágh Attila: Demokratizálás és európaizálás. Villányi úti könyvek 2002.
3. Anthony B. Atkinson and John Micklewright: Economic Transformation in Eastern Europe and the Distribution of income, Cambridge University Press, 1992
4. A tizenötök Európai. Osiris Kiadó, Budapest 2000. Szerkesztette: Kiss J. László
5. Ábel István -Szakadát László: A bankrendszer alakulása Magyarországon 1987-1996 között. Közgazdasági Szemle 1997. 7-8. sz.
6. Alan Mayhew, Recreating Europe. The European Union's Policy towards Central and Eastern Europe. Cambridge: University Press, 1998. Idézi: Európai integráció – európai filozófia. Szeged 1999. 17. oldal
7. Az MSZMP Központi Bizottságának kiinduló irányelvei a gazdaságirányítási rendszer reformjára. Az MSZMP határozatai és dokumentumai. 1963-1966. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1968.
8. Európai egyesülés és modernizáció. Osiris Kiadó Budapest, 2001
9. Balázs Péter: Európai egyesülés és modernizáció. Osiris Kiadó, Budapest 2001.
10. Barro R.: Determinants of Economic Growth, A Cross-Country Empirical Study, The MIT Press. Cambridge, Massachusetts, 1997
11. Becsey Zsolt: Az Európai Unió bővítésének előnyei az Európai Unió számára. Phd értekezés. Kézirat. Budapest. 2002.
12. Blahó András- Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények. Aula Kiadó. 2001. Budapest.
13. Bővülő Európa. A Miniszterelnöki Hivatal és az Ecostat folyóiratának különböző számai. Bp. 2000-2002.
14. Csaba László: A kibővítési verseny. Európai Tükör 2000/1. szám
15. Csáki György: A nemzetközi gazdaságtan alapjai. Napvilág Kiadó. Budapest 2002.
16. Ehrlich Éva: Infrastruktúra-szolgáltatások, Infrastructurel-Services Budapest, 1998. (Megjelent 1999-ben) a MeH Integrációs Stratégiai Munkacsoport kiadása 264. oldal
17. EU Accession of Central and Eastern Europe: Bridging the Income Gap, Policy Research Working Paper No. 1721, The World Bank.
18. Fehér M. István: Európai filozófia – európai integráció: hasonlóságok, különbségek, vonatkozások. Előadás az MTA Szegedi Akadémiai Bizottsága által 1998. szeptember 17-18-án, Szegeden megrendezésre került nemzetközi filozófiai konferencián.
19. Fricz Tamás: Régi elit az új demokráciában Magyarországon. Politikatudományi Szemle 2003/4. szám
20. Glatz Ferenc: Magyarország ezredfordulós esélyei, Népszava 1999. augusztus 10.
21. Horváth Gyula: Regionális támogatások az Európai Unióban. Osiris Kiadó Budapest, 2001.
22. Husserl, E: „Az európai emberiség válsága és a filozófia”, In: Husserl, válogatott tanulmányai, Budapest: Gondolat Kiadó, 1972. 322. o.
23. Kádár Béla: Accelerating Hungarian Growth. Acta Oeconomica, 1984. 1-2. sz.
24. Kádár Béla: Magyarország európai integrálódásának makrogazdasági összefüggései. Európai Tükör Műhelytanulmányok 1999. (65. szám)
25. Kocsis Éva-Szabó Katalin: Technológiai korszakhatáron. Budapest, 1996. OMFB
26. Központi Statisztikai Hivatal: Évkönyvek, havi kiadványok, időszakos elemzések. Budapest. -2003-ig.
27. Lőrincné Istvánffy Hajna: Pénzügyi integráció Európában. Kerszöv, Budapest

28. Magyarországi SAPRI Nemzeti Bizottság: A magyar SAPRI kutatások főbb megállapításai (összefoglaló tanulmány) Budapest, 2000. június
29. Martonyi János: Szabad piac és erkölcsi rend. Európa Jogi Tanulmányok Budapest, 1999.
30. Matolcsy György: Sokk vagy kevés. Kairosz Kiadó 1998.
31. Matolcsy György szerkesztésében: Növekedés és globalizáció. Kairosz Kiadó/Növekedéskutató Intézet 1999.
32. Mádl Ferenc: Az *acquis communautaire* átvétele és alkalmazása: igazgatási kapacitás és jogi kultúra Közép- és Kelet-Európában. Európa Jogi Tanulmányok Budapest, 1999.
33. Mihályi Péter: A magyar privatizáció krónikája. 1989-1997. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1998.
34. Nyers Rezső: Gazdaságpolitikánk és a gazdasági mechanizmus reformja. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1968. 182-192. oldal
35. Palánkai Tibor: A magyar EU-csatlakozás néhány stratégiai kérdése. Európai Tükör 1998. november
36. Palánkai Tibor szerkesztésében: Társadalmi tudat, értékrendszer, magatartáskultúra Magyarországon. Kézirat. (Készült az NKFP kutatások keretében). Budapest 2004.
37. Pitti Zoltán: A külföldi tőke szerepe a hazai gazdaság új növekedési pályára állításában, Európai Tükör 2001/4. szám 25-40. oldal
38. Pitti Zoltán: A társasformában működő vállalkozások szerepe. (Kézirat). Budapest. 2001.
39. Práger László: Gazdaságon innen és túl. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1986.
40. Práger László: A nyitottságról (Kísérlet a komplex megközelítésre). Közgazdasági Szemle, 1986. 6. sz. A teljes tanulmány angol fordításban: L. P.: On Openness, M.E. Sharpe. Soviet and Eastern European Foreign Trade (A Journal of Translation), Summer 1998. Szerkeszti J. Brada Armonk NY. USA. pp. 93-107.
41. Práger László: Magyarország nyitottságáról. (Előadás a XI. magyar-amerikai közgazdász találkozón. Bloomington, USA. 1987. okt.)
42. Práger László: További adalékok a nyitottsághoz. Közgazdasági Szemle. 1988. 5. sz.
43. Práger László: A KGST-től az unióig. Gondolatok a harmonizáció történelmi útjáról. Népszabadság. 1998. március 30.
44. Práger László: A nyolcvanas évek kiterjesztett nyitottság elmélete és napjaink magyarországi reálfolyamatai. Közgazdasági Szemle 1998. november
45. Práger László: Gondolatok EU-integrációs felkészültségünkről. Európai Tükör 1998. november
46. Práger László: Integration Trends of the Last Decade, in Society and Economy 1999/3. pp. 253-274.
47. Práger László: A mesterséges leválasztástól az Uniós tagság kapujáig: Magyarország újraintegrálódása a fejlett Európához. Magyar Nemzet 1999. november 11.
48. Práger László: Nyitás a globalizált világ felé (az EU 2000. márciusi lisszaboni döntései után) Európai Tükör 2000. 4. szám 33-46. oldal
49. Práger László: Európából a bővülő Európába, Aula Kiadó 2000, Budapest
50. Práger László: A magyar nemzeti (gazdasági) fejlődés az EU csatlakozás és a globalizált világ kereteiben a XXI. század elején. (Utak a konszenzusig és a konszenzustól a kohézióig). Európai Tükör. 2001./6.
51. Práger László: Mi a kérdés a népszavazás után? Heti Válasz 2003. május 16.
52. Práger László: A világ (gazdaság) és Magyarország a XXI. század elején. Unió Kiadó Budapest, 2003.
53. Práger László: A magyar nemzeti fejlődés útja. (Készült a XXI. Század Intézet pályázata keretében.) Kézirat. Budapest 2004.

54. Práger László: A vén Európa és a nemzeti fejlődés. Heti Válasz 2004. március 5.
55. Rostoványi Zsolt: Kulturális robbanás a világban, Népszabadság, 2000. június 3., 23, 27. oldal
56. Sachs, J. and A. Wagner (1996), „Achieving Rapid Growth in the Transition Economies of Central Europe”, Harvard Institute for International Development, Cambridge.
57. Simai Mihály: Külföldi tőkebefektetések és a nemzeti innovációs-termelési rendszerek. in: A működőtőke kivitele és a technikai fejlődés a XXI. század küszöbén. Oktatási Minisztérium Budapest, 2000. 7-49. oldal.
58. Soros György: A vesztesek reményei. Népszabadság 2000. július 15.
59. Szabó-Pelsőczy Miklós: Globalizáció és EU csatlakozás. (Közreműködött Báger Gusztáv.) Budapest. 1999. A Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportjának készített tanulmány.
60. Szentés Tamás: Világgazdaságtan. Elméleti és módszertani alapok. Aula Kiadó, 1999. Budapest
61. Török Ádám: Verseny a versenyképességért? (Bevezetés a mikroszféra-kezelés gazdaságpolitikájába az Európai Unióban és Magyarországon) Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoport kiadása, Budapest, 1999.
62. Vizi E. Szilveszter: Információ + tudás = hatalom. Magyar Nemzet 2000. május 20., 7. oldal
63. W. Wallace: Nyugat-Európa átalakulása, London, Pinter 1990.

